

№ 125

**Протокол-заява Володимира Чехівського
від 4 серпня 1929 р.**

ПРОТОКОЛ-ЗАЯВА

1929 року 4 серпня, я, нижче підписаний, показав: Моя діяльність, що виявилась в помилках перед Держ[авною] Рад[янською] владою, та її обставини такі. Після смерти дочки 16/Х-1923 р. і майже одночасно позбавлення громадської роботи через мої виступи в церкві зі словом я залишився самотнім. Щоб самотність усунути, я закликав товаришів дочки одвідувати мене що місяця 16-го, в день смерти дочки. Ці одвідини зпочатку проходили в спогадах про покійну дочку.

Пізніше в розмовах увага переходила і до питань окремих школярського життя, особистого, мистецького, літературного, наукового, громадського, релігійного. Завітання не були правильні. Приходили то одні то другі, в різний час сходились, різно розходились. Зпочатку приходило більше, потім все менш, часто і нікого не було. Більш заходили ХРИСТОСЕНКО Ол., ПАВЛУШКО М., ДИМНИЧ В., СОЛОЧИНСЬКИЙ В., МАЗУРЕНКО Вік., МАЗУРЕНКО Г., СКРИПНИК М., ОЛТАРЖЕВСЬКА В.

Під час їх завітань старших майже не було. Зпочатку раз чи два заходив В. ДУРДУКІВСЬКИЙ. Бував і П. КИЯНИЦЯ, колишній укапіст, до приєднання до КП/б/У. Після моєї розмови з ним, в якій я виявляв хитання і пристосування в колишній діяльності укапістів, він перестав бувати [1]. Моє уявлення кожного зокрема з відвідувачів я подав в попередніх показаннях. В розмовах я часто переходив до спогадів з моєї минулої революційної боротьби. В цих спогадах я твердо виявляв всі вдступи від правдивого революційного шляху і центр[альної] ради і директорії з Петлюрою, показував націоналістичні буржуазні тенденції в організації, в орієнтації на антантовські, буржуазні уряди, в орієнтації на єдиний національний фронт.

Визнаючи шлях Радвлади за єдино правдивий, разом з тим я вів і критичні розмови про ті чи інші прояви сучасного життя, зокрема, про небезпеку в НЕПі; про т.з. «обростання непманів», про господарські недостачі, про постачання, про бюджет, бюрократизм. Мої критичні уривчасті зауваги не були якоюсь системою. В них помилкою було те, що я не з'ясував причин недостач умовами переходової доби, переходних труднощів. Мої уривчасті, побіжні зауваги були виявом недокінченості думки. Вони були неповні і через те давали неправдиве освітлення і уявлення справи, але це було помилкою, а не боротьбою проти Радвлади. До таких розмов, що невикінченістю думки могли викликати неправдиве уявлення, належить і розмова про бюд-

жет, що я подав в попередніх показаннях. Часом відвідувачі приносили вірші або оповідання тих чи інших авторів і читали їх.

З років 1925–[192]6 почав пробиватись в розмовах молоді вплив питань Донцова з Літер[атурно] Наук[ового] Вісника львів[ського] вид[авництва]. Виступав під впливом ДОНЦОВА ПАВЛУШКО. Одного разу він приводив докази за сильну національну владу з аргументації, що ДОНЦОВ викладав в раніших своїх статтях і пізніших в ЛНВ львів[ського] вид[авництва]. Я відкидав ті докази, протиставляючи буржуазній національній диктатурі не буржуазну, а пролетарську демократію в умовах диктатури пролетаріату.

Також ПАВЛУШКО приносив статтю-некролог ДОНЦОВА про ПЕТЛЮРУ, як я це подав в раніших показаннях. Смерть Петлюри викликала зацікавлення причинами її.

З приводу смерті ПЕТЛЮРИ я тоді висловив думку, що весь його відступ від революції, як діло провокації антантовської буржуазії, загибель його і великого числа людей, що пішли з ним, це є в українському житті велика втрата, зла втрата сил, бо полягло багато, людей, що могли б не руйнувати, а стати до творчої революційної справи, а полягли через буржуазну провокацію. Моїх виступів проти думок Донцова і, взагалі фашизму присутні не відкинули.

Коли одного разу як я це докладно подав в своїх попередніх показаннях, я ділився з відвідувачами своїми спогадами про працю в колишніх самоосвітніх гуртках молоді 1900–[19]17 рр., освітлював їх працю, їх значіння, для прикладу, а разом з'ясовував взагалі потребу самоосвітньої роботи над собою ПАВЛУШКО сказав, що їх шкільне товариство згоди та єдності зовсім занепадає. Свої відомости про це товариство я подав в попередніх показаннях.

На заувагу ПАВЛУШКА я зазначив, що кращий спосіб поєднання молоді це самоосвітня праця. Згадували тут, що самоосвітня праця ведеться в різних легальних гуртках, ІНО. Я висловлював думку, що рядом з тими гуртками можуть вести роботу і ті, хто раніш працював в товаристві згоди та єдності. Я знав, що при мед[ичному] Інст[итуті] існувала студ[ентська] мед[ична] громада і мала прилюдні засідання. Треба визначити тільки предмет самоосвіти.

Тут говорили і про різні назви гуртків. Здається, пропонували і назву СУМ. Ця розмова не була утворення товариства, або виробленням його форм і напрямку. Висловлював я ту думку, що поруч з гуртками матеріалістичного вироблення самоосвітнього матеріалу можуть стати і гуртки етичного дослідження, що звертали б увагу на вироблення характеру. Казав я й про те, що гурткове опрацювання матеріалізму ще не обіймає всіх методів, потрібних для вироблення й удосконалення характеру. Що утворило з себе товариство згоди та єдн[ості], як пройшло переформування, що робило, хто увійшов в нього, яку назву засвоїло — все те було без моєї участі. Ні в організації, ні в роботі нового поєднання я участі не брав. Після попередньої розмови при-

носив мені через якийсь час ПАВЛУШКО проект програму для товариства, що заступило товариство єдності та згоди. Про розмову цю я подав докладні відомості, в попередньому показанні.

Проект програму я не радив, бо не поділяв його. Зауважив, що молоді потрібний не такий проект, а справжній програм-конспект для самоосвітньої праці з докладним зазначенням шляху самоосвітньої праці і літератури справи. Цим я спиняв ухил серед молоді, що на мою думку був хибним. Коли ПАВЛУШКО зауважив, що їх товариство може існувати, занепадає. Довідавшись, що поєднання не легалізувалось, а в нелегальних умовах існування я не припускав, я радив ПАВЛУШКОВІ зовсім припинити справу з закладанням товариства, а потребу в товариській єдності задоволити легше персональною дружбою. Всі мої розмови і поради Павлушкові були лише випадковими побажаннями. В товаристві я не працював. Що в дійсності робив Павлушко з товариством, чи існувало воно навіть, я того не знав, вже прошло багато часу, кілька років з [мо]менту останньої розмови, ні ПАВЛУШКО, ніхто мені не казав, чи залишилось ще від товариства чи ні. Я вважав що воно не існує.

Відвідування мене 16-го числа за останні роки зовсім припинилося. Випадково ще один-двоє заходили. Розмови теж зійшли лише на обмін новинами. Так само собою випадкове моє зближення з молоддю спинялося, бо природою річей товариші дочки розходилися в різні кінці до інших справ. Моя провина була в тому, що я попускав ухилу серед молоді, що бувала у мене, до утворення незаконного угруповання, хоч сам і не поділяв того ухилу, бо той ухил мав вплив донцівських тенденцій.

Моя помилка була: 1) що я до кінця виразно, чітко не переборював у ПАВЛУШКА нахилів до Донцовщині, хоч і виступав проти цього напрямку, 2) що я, радивши стати на самоосвітній шлях в гуртках, не настояв на тому і, не перевірявши справи з товариством, мовчки неначе потурав незаконній формі існування товариства. В дійсності я не давав думки утворювати незаконне товариство, не давав ні напрямку, ні організації товариству, що про нього говорив мені ПАВЛУШКО, і напрям, і організація в ньому не мої. Таке ставлення у мене до товариства йшло від того, що у ПАВЛУШКА я бачив донцовський ухил, а той ухил був мені супротивний.

Моя помилка була і в тому, що я серед молоді в своїх критичних оцінках, недотач нашого громадського життя не з'ясовував справи повно до кінця, не виявляв різниці між умовами переходової доби і діянням державного керівництва. Ці помилки мої були наслідками того, іменно, що я не вів систематичного керівництва молоддю, а тільки випадково впливав настроями своїми, що в моїх стосунках до молоді випадковість керувала всім. Я довідувався про події тільки після їх настання, як це й було з новими формами товариства, що замінило товариство єдності та згоди.

Відокремлено місце в моїй діяльності, що виявилась і в помилках, перед Радвладною, займає справа з поминанням ПЕТЛЮРИ на панахиді по Ів. Франкові. Докладні відомості я подав в окремих показаннях. Ціле виявлення цієї справи таке. 1926-го року сповнялось десятиріччя смерті Івана Франка, параф[іальна] рада Соф[ійського] собору ухвалила відправити урочисту панахиду по Іванові Франкові. Ніяких розмов про поминання Петлюри не було. Коли ж вивішено було в соборі оголошення про панахиду по Ів. Франкові, після служби в соборі я вийшов, ідучи додому. Часто при виході мене спиняють люди й питають про ті чи інші церковні справи, про мої промови то-що. На цей раз підійшла до мене невідома мені людина і запитала чому Україн[ська] церква не служить панахиди по Петлюрі.

У той час газетах були звістки про убивство Петлюри. Я відповів, що україн[ська] церква не служить панахида по Петлюрі з внутрішніх церковних мотивів, бо Петлюра не був діячем церкви. На закид мого бесідника що церква забороняє молитись за Петлюру, я відповів, що царське православ'є накладало заборони на молитви за тих, хто йшов проти царсько-панської держави, як напр[иклад] за Степана Разіна або Мазепу. Індивідуальної, не громадської молитви церква не боронить. Євангеліє дає заповіт молитись за всіх, навіть за наших ворогів, себ-то, і за злочинців. Хто почуває дійсно релігійну потребу духу, хай приходять хоч на панахиду по Іванові ФРАНКОВІ і молитесь і за Івана Франка і за всіх, за кого хоче, може молитись індивідуально і за Івана і за Симона про відпущення їх гріхів. В той час коли за панахидною вголос читаються поминальні імена, в церкві тихо кожний вірний може молитовно поминати імена тих, кого в нього є потреба релігійного настрою пом'янути. На тому кінчилась наша розмова, хоч мій бесідник залишивсь незадоволеним.

Після того я стрівав, здається, В. ДУРДУКІВСЬКОГО і розказав йому про те, що має бути урочиста панахида по Іванові Франкові в 10-річчя його смерті, що всім з інтелігенції, що визнаються до Християнства, слід прибути на панахиду, додав йому й то, що я говорив, коли питали мене про панахиду по Петлюрі. В справі панахиди по Петлюрі заходили до мене на помешкання Павлушко теж з запитанням про панахиду по Петлюрі. Я йому сказав те само, що і при першому запитанні про панахиду. Коли в розмові з Павлушком виникло питання про те, хто убив Петлюру, привівши цитату з наших газет що передавала цитату з закордонної преси про руку з Москви, що ніби то винна була в смерті Петлюри, я казав, що Петлюру убила рука антантовської провокації, що повела його до зброї проти революційних сил, до національної ворожнечі.

Сама панахида по Іванові Франкові в Софійському Соборі відбулась тільки як панахида по Іванові Франкові. Церковне поминання називало тільки Івана

Франка. В промові своїй на панахиді я висвітлив значення релігійної поезії Ів. Франка: «Мойсея», та «Івана Вишенського» виявив силу, самовідданої любови Ів. Франка до людей, взагалі без різниці нації. Закінчив проповідь суворо-церковною формулою панахидних виголосів поминання всієї церкви небіжчиків: «за тих хто раніш одійшов». Під час панахиди невідомі мені [люди] розкидали листочки з кількома словами про Петлюру. На знав я і не знаю, хто і як те зробив. В тому участі я не брав ніякої.

З моєї ініціативи параф[іальна] рада одіслала листочки до Адм[іністративного] Від[ділу], а в своїй ухвалі цілковито осудила спробу надати церковній відправі нецерковного характеру. Хоч з боку канонічного і теоретичного я не робив помилки, нагадуючи про право члена церкви молитись, за кого у нього є релігійна потреба, але з боку практики нагадуванням про право молитви і за Петлюру, я робив ту помилку, що не викликавши настрою релігійного до поминання Петлюри віддавав своє нагадування звичайним настроєм, що зв'язуються з іменем Петлюри, а ті настрої нецерковні, бо в діяльності Петлюри не було церковної роботи.

Отже, теоретична засада нагадування про право молитви кожного, з одного боку, а з другого боку неухважність до дійсності привели мене до помилки нагадування про можливість молитовного тихого поминання Петлюри. Надавати ж поминання Петлюри політичного характеру я зовсім не хотів, не мав такого наміру, не йшов на те. Я гадав задовольнити лише право кожного члена церкви на індивідуальну, не громадську тиху молитву. Своєю думкою про тихе поминання Петлюри я поділився з 2–3 людьми. Відкидаючи поминання Петлюри всією церквою, бо він не був церковним діячем, я з громадського боку вважаючи всю політику Петлюри за переступ проти діла і соціального, й національного визволення на Україні, не мав і не маю мотивів для шанування його діяльності, а маю лише осуд.

Ставши 1921 р. до роботи в церкві більш суцільно, ніж перше, я одходив від громадського життя. Припинилося з 1923 р. моє професорство, а [з] 1924 р. наукове співробітництво в Всеукр[аїнському] Наук[овому] С[ільсько-] Госп[одарському] Комітеті, професійне членство. Припинилось знайомство з членами КП/б/У, а також з колишніми членами УКП, що з ними я здавна був знайомий, з 1924 р. ослабла й моя участь в справах церкви, бо я не увійшов до складу ВПЦРади. Я залишався самотнім. Природньо повернувся я до старих родинних знайомств.

З 1924–[192]5 р., почав відносно частіше заходити до старих — родинних знайомих. Потреба була хоч в малому людському оточенні, в поділі спостережень, думок. Заходив я до Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ, до В. Ф. ДУРДУКІВСЬКОГО, С. Ол. ЄФРЕМОВА, зрідка дуже до О. ГЕРМАЙЗЕ. Одного разу, як мені здається 1926 р., мене закликав на раду В. Ф. ДУР-

ДУКІВСЬКИЙ. Там був я, В. Ф. ДУРДУКІВСЬКИЙ, С. ЄФРЕМОВ, О. ГРЕБЕНЕЦЬКИЙ, О. ГЕРМАЙЗЕ й, здається, Л. М. СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА. ЄФРЕМОВ казав, що є потреба в спільному обговоренні і обміні думками в питаннях громадського інтересу з життя України, бо кожен з нас не перевіряє своїх думок думками других, ми не живемо громадським життям, розрізнені між собою. Обмін думками — елементарна потреба кожного громадянина. Я зазначив, що цю потребу ми можемо задовольнити спільною дослідницькою роботою над життям України, над шляхами революційного її визволення, а також дослідженням шляхів визволення для частин України, що під неволею буржуазних держав, а саме: Галичини з Волинью, що під Польщею, Буковини та Закарпаття. Не політичну роботу, а роботу охочих дослідників як я казав, ми змогли б робити, аналізуючи і оглядаючи життя. В обсяг дослідження нашого мало входить і минуле, і сучасне, і майбутнє.

Здається, ЄФРЕМОВ пропонував назвати наші спільні дослідницькі наради «СВУ» або «Спілкою визволення України». Я зазначив, що така назва може бути приводом до змішування наших нарад з колишнім закордонним «Союзом визволення України». ЄФРЕМОВ відповів, що назва «спілка» нас відрізняє. Я казав і те, що можна прийняти цю назву о стільки, о скільки західні частини України в буржуазному поневоленні, себ-то Галичина з Волинью (що під Польщею), Буковина та Закарпаття. Зазначив я й те, що можна прийняти цю назву в обмеженому розумінні і відповідній формулювці, як визначення «Спілки виучування визволення України». «Визволення України» в розмові що до майбутнього часу розумілося не як визволення радянської України, а як визволення всієї Соборної України, себ-то як закінчення процесу визволення, що почався на Радянській Україні, де визволення вже сталося. Я посилався на те, що величезна більшість населення України радянської визнає свою Радянську Республіку, як і я, за визволену.

Остаточного оформлення назви не було вироблено. Ні програму політичного, ні політичної тактики не мала на меті нарада і не обговорювала того. З розмов з'ясувалося лише, що намічаються спільні дослідницькі наради. Здається мала відбутися друга нарада у Л. М. СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ, але як я уявляю, або вона не відбулась, або я її пропустив. Більш нарад не знаю. Вже кілька років ніхто мені ні слова не казав про ці наради. Я забув про них, вважаючи що думка про наради не збулася, що більш нарад нема, і що нема й ніякої їх організації. Нарада, що відбулась, не визначила ні органів, ні функцій і не мала того на меті, бо для нарад, що намічались, не треба було якихось органів, керівництва. Ні про які зв'язки «СВУ» на місцях мені нічого невідомо. Після того, як наради не продовжувались і фактично не існувало ніякого посідання під назвою «СВУ», хоч я й брав участь в єдиній нараді і в тому розумінні належав до «СВУ», себ-то до наради про «СВУ», але то було

лише на одній нараді, в дійсності потім ні нарад, ні їх організації я не бачив, думаю, що їх не було, до них я не належав і вважаю, що членом після першої наради «СВУ» далі я не був.

Напряв «СВУ» можна лише уявляти на підставі розмов на першій нараді. Напряв єдиний — культурно-громадський, науково-дослідницький, не політичний, бо завдання спільних нарад — спільне дослідження життя України, виучування процесу визволення України, революційного її руху. Так справа виявилась недвозначно з розмов на нараді. Справа з можливістю легалізації нарад не обговорювалась, бо ще не виявилась остаточно і форма нарад. Хоча нарада не була політичною і не ставила собі завдань політичної боротьби, але вона не указала й певного громадського шляху в своїй дослідницькій роботі, не було дано на нараді єдиного критерія правдивого шляху, єдиного мірила — не було визначено за основу дослідницької роботи розвитку творчих сил пролетаріату. Невизначність наміченого шляху дослідження громадського життя й була помилкою перед Радвладою, як і відсутність легалізованості.

Крім вище згаданої моєї діяльності, що виявилась в помилках перед Радвладою, зазначаю ще помилки моєї в звичайних розмовах з знайомими. Подавши такі окремі розмови в попередніх показаннях, подаю виявлення розмов в цілому. Критичне ставлення до тих чи інших заходів Держвлади, непогодження з урядовими поглядами на де-які справи сучасного життя — це було основною виявою ухилу від правильної лінії. Ця форма розмов найбільше торкалась розпоряджень що-до церковного життя. Стоячи довгий час коло церковної справи, я не визнавав в розмовах за справедливі різні розпорядження що до заборони церковних зборів, відібрання храмів і т. ін. Повставали розмови про інші питання випадково. Такою випадковою була моя промова за трапезою у ЄФРЕМОВА. З'ясування цілковитої лойяльності тої промови я подав в попередніх показаннях.

В промові я обстоював за висвітленням часті революційного руху на Україні, єдності його з інтернаціональним революційним визвольним рухом і відрізненості його від націоналістичних течій, що приводили до національної ворожнечі і її виявлення в погромництві. В інших розмовах було критичне ставлення до практики НЕПу, до господарських нестач життя, до бюрократизму, до нестач громадянського життя в тісному розумінні. В розмовах національного питання, хоч і не поділяю думки про єдиний національний фронт, але часом потурав ухилу розмови в бік єдиного нац[іонального] фронту тим, що не розкривав загрози єдиного національного фронту з буржуазним напрямом, буржуазним громадським командним складом, не скеровував уваги на потребу в першу чергу боротись з національною буржуазією, звертаючи між тим увагу на боротьбу з сусідньою буржуазією, і тим не викриваючи небезпеки буржуазного гноблення через підсилення національної буржуазії і

поєднання її з міжнародньою буржуазією. Ці розмови не були системою. Випадкові, уривчасті зауваги не більш.

Критичне моє ставлення до тих чи інших урядових заходів або думок викликало враження моєї ворожості до Радвлади. Того вражіння я не розвивав, бо не з'ясував дефектів життя, про які говорив, умовами переходового часу. Але і в розмовах ворожості до Радвлади у мене не було, як я це докладно подав в попередніх показаннях про окремі розмови. Ніколи в розмовах я не відділяв себе від радянської державності і визнавав себе завше за одного з тих хто обстоював завше за Радвладою. Крім критичного характеру багато розмов було і таких, де я виявляв повне співчуття заходам влади. Так сучасні заходи Держ[авного] уряду в сільськогосподарській політиці, сільськогосподарській колективізації, індустріялізації, міжнародній, національній, політиці та й інших галузях стрівали з цього боку повне визнання, співчуття і бажання спільної праці. Ідея колективізації сільського господарства найактуальніша в наш час мала мене за свого виразника ще на з'їзді РумЧерОд'а в Одесі 1917 р. Цю ідею я підніс в доповіді на з'їзді про аграрну справу.

Моє обстоювання за Радвладою відоме. Уже після відходу мого від директоріанського уряду іменно за розмови мої за прихильність до радвлади агенти антанти поставили вимогу від директорії: «гнать більшовика ЧЕХІВСЬКОГО, як собаку», пізніше в закордонній пресі і серед еміграції як знаю я від амністованих емігрантів, вважали мене за радянця і репресії проти мене викликали ще 1922 р. непорозуміння. В останні часи також на підставі розмов зі мною мене називали і вважали за комуніста, марксиста і більшовика і громадянські і церковні кола. Це показує, що і в приватних розмовах я був не лише критиком, а й прихильником Радвлади.

Визнаю мою помилку перед Радвладою в тому, що оповіданням про самоосвітні гуртки молоді в минулому я звертав увагу молоді, що відвідувала мене, на ці форми організації, і тим міг спричинитися без наміру і бажання, не передбачаючи того, до утворення незаконних угруповань, хоч сам я ні в закладанні, ні в організації, ні в роботі незаконних гуртків молоді участі не приймав і не знав коли й як вони утворились, зокрема, коли і як гурток товариства згоди та єдності чи частина його перетворювався в «СУМ», чи в інше товариство. Коли ж мені говорив ПАВЛУШКО про існування гуртка, хоч я й не знав гуртка і не уявляв, яке то було існування, все ж радив припинити його, вважаючи на нелегалізованість його. Визнаю ту провину перед Радвладою, що своїм теоретичним обстоюванням права члена церкви на тиху молитву поминання того, кого він хоче, я без заміру і бажання, міг спричинитися до політичного поминання Петлюри, хоч сам політичного поминання не хотів, не передбачав і не помічав ні у кого на панахиді.

Визнаю помилку мою перед Радвладою в тому, що прийняв участь в нелегалізованій нараді, що мала метою вести спільне дослідження визвольного

життя України і намічала назву для цієї спільної роботи «Спілка Визволення України» в розумінні Соборної України цілої.

Визнаю помилки і в окремих розмовах в критичному і разом невиразному ставленні до недочетів життя в нашій Радянській Республіці. Не перевіряючи своєї діяльності в моєму ставленні до Радвлади, уявляючи взагалі лише постійне своє обстоювання за радянською державністю, я не оцінював належно своїх ухилів, бо їх причиною не була зміна політичного світогляду, не було переконання, а сталися вони від моєї втоми, байдужності, неувважності до оточення, відірваності від громадського життя. Мою вірність в основних моментах радянського життя Радвладі свідчать мої діла з часу революційної боротьби. Ставши в ряди революційного соціалізму з 1897 р. в групі «соціал-демократів — драгоманівців» в 1900 р. вступив до РУП, з нею в 1908 р. реформувався в УСДРП, де й працював до січня 1919 р. В 1905/6 рр. працював в Черкасах, організував револ[юційне] робітництво, не допустив погрому. За те був ув'язнений і осуджений до 3-х років заслання на Вологодщину. З 1914 до 1917 р. був в Одесі під «гласним» доглядом поліції. З 1917 року, ведучи справи Одес[ького] Комітету УСДРП, цілковито став на шлях револ[юційного] марксизму, на шлях більшовиків РСДРП. В Одеській боротьбі з тимчасовим урядом виступав разом з більшовиками Хмельницьким, Рузером, Орловим.

В жовтневі дні на чолі Одес[ького] Рев[олюційного] комітету разом з більшовиками я здобував перевагу Рад[янській] владі. Коли Центр[альна] Рада змінила єднання з радянською владою на антантовську орієнтацію і під впливом антантовських агентів Мала Центр[альна] Рада почала боротьбу з Радвладою, я з Одес[ьким] Комітетом виступили з протестом проти політики Генер[ального] Секретаріату і Малої Центр[альної] Ради на ближчій повній сесії (УШ) Центр[альної] Ради я вніс пропозицію про негайне поєднання з Радвладою РСФСР. Центр[альна] Рада ухвалила мою пропозицію, але Ген[еральний] Секретаріат і Мала Рада не виконали, під впливом антанти, ухвали Великої Центр[альної] Ради. Я тоді одійшов від лінії, що взяла Мал[а] Центр[альна] Рада, і в боротьбі проти Радвлади не приймав участі.

В час гетьмана мене було обрано до ЦК УСДРП, я переїхав до Київа і в літі 1918 р. ЦК УСДРП при моїй участі схилився до визнання радянського напрямку. Я прийняв активну участь в вирішенні організувати Рев[олюційний] Комітет і при ньому Військово-Рев[олюційний] Ком[ітет] для повстання проти буржуазної влади, проти гетьмана також у вирішенні вступати до поєднання з Радвладою РФРСР. Представники ЦК УСДРП тт. Вас[иль] Мазуренко і Вол[одимир] Винниченко досягли погодження з тт. Х. Раковським і Д. Мануїльським, представниками РФРСР. Погодження було прийнято на підставі чотирьох пактів: 1) визнання принципове РадВлади, 2) спільна військова боротьба проти імперіалістичних нападів, 3) суверенітет державний, 4) неприпускання утворення на своїй території проти спільника зброй-

них угруповань. За Українську Радвладу почали ми повстання проти гетьмана. Але в той час як ЦК УСДРП з Рев[олюційним] Комітетом підготовлював в Києві вибух з середини, директорія, що утворилась не в погодженні з ЦК і РевКом, виїхавши до Білої Церкви, взяла там інший напрямок. Коли повстанням з середини Київ скинув владу Гетьмана, директорія з корпусом Коновальця виступила до Києва. Виявилось, що директорія прямує до антантовської орієнтації. Прийшлося знов стати до боротьби за наш принцип РадВлади. Мав намір я за допомогою УСДРП перебороти новий ухил директорії, але ЦК партії теж схибнув, більшість подалась за директорією.

Тоді я здумав поставити перед фактом директорію і поспішив, настаючи на тому, послати до Уряду РФРСР посольство з метою поєднання на чолі посольства був Семен МАЗУРЕНКО. Посольство досягло згоди і умову на підставі попередніх 4-х пактів підписав Уряд РФРСР на чолі з В. І. ЛЕНІНИМ, ЧИЧЕРИНИМ, і КРАСИНИМ, але про це вісти не дійшли до нас. Якесь невідома сила поривала зносини. Думаю, що то був скритий наказ. Коли і Труд[овий] Конгрес, і з'їзд січневий УСДРП став на антант[івську] орієнтацію, коли всі заходи припинити погромницькі вияви не мали успіху, я в січні одійшов від Уряду і від партії, поїхав у Винницю за директорією, сподіваючись там її умовити до поєднання з РадВладою. Доповідь мою, як громадського діяча, вислухали, але обіцянки в цей час антанти перемогли. Я залишився з відмовленням. В Кам'янці ще раз спробував на чолі революційно утвореного Комітету Охорони привести директорію до поєднання з РадВладою.

Одночасно Комітет Охорони спинив погромницький ухил і не допустив погрому в Кам'янці. Але від директорії надіслано було тисячу галицьких жандармів для знищення Комітету, з наказом розстріляти Комітет, лише настрої громадянства і гарнізона не допустив до того. Доказом твердості моєї радянської лінії було й те, що в Кам'янці я, залишаючись під доглядом контррозвідки головн[ого] атамана, все ж в той [мо]мент, коли, загрожувала небезпека від контррозвідки, як я випадково довідався, члену партії більшовиків, тов. Михайлові БАРАНУ та тов. Дубині, я попередив товаришів, зокрема тов. М. Барана, що тепер працює в Київ[ському] Окр[ужному] Пар[тійному] Коміт[еті] КП/б/У і вони врятувалася від тяжкої загрози. Також в Кам'янці уже під час польської влади в Університеті я прочитав лекцію про політичне становище, закінчуючи її закликком: Хай живе Українська Радянськ[а] Соц[іалістична] Республіка. Коли червоний фронт пройшов через Поділля, я став до праці в ВУЗ'ах Укр[аїнської] Р[адянської] С[оціалістичної] Республіки. 1921 р. Верховна Слідча Комісія при РадНарКомі України перевірила, мою діяльність і ухвалила, що я «совершенно реабилитирован от всякого обвиненія в контрреволюции». Релігійні мої переконання не дали мені змоги увійти в УКП, або в КП/б/У. Я залишився на громадській роботі без участі в політичному партійному житті. Перевіривши і аналізувавши свої помилки, що я їх

визнав, цілковито і остаточно їх засуджую. Прошу прийняти до уваги, що ті помилки були випадковими і виключеннями з постійного твердого простування радянською лінією, а також і те, що ці ухили мої від правдивої радянської лінії сталися скільки років тому назад, припинилися і не продовжувалися.

Прошу Уряд, Представництво РадВлади зняти з мене мої провини і дати змогу заглибити їх творчою працею. Бажаю одного — зі всією рішучістю неухильно йти правдивою лінією радянської державности і з оновленою енергією воздати сили свої на добро РадВладі, на велике комуністичне будівництво Україн[ської] Радян[ської] Соц[іалістичної] Республіки в Спільці Рад[янських] Соц[іалістичних] Республік.

Володимир Чехівський

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 57–67.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

Примітки:

[1] Володимир Чехівський був заарештований 17 січня 1921 р. згідно ордеру № 253, виданим «Подольской Губернской Чрезвычайной Комиссией по борьбе с контр-революцией, спекуляцией и преступлением по должности» (ГДА СБ України, спр. 69270-ФП, арк. 1). В протоколі допиту від 21 січня 1921 року записано з його слів: «Принадлежность к украинской Коммунистической партии в настоящее время находится в неопределенном положении вследствие устно заявленного мною несогласия с программой партии в религиозном вопросе» (ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69270-ФП, арк. 4 зв).

№ 126

Протокол допиту Чехівського Володимира від 7 серпня 1929 р.

1929 року, 7 серпня, я, нижче підписаний, показав:

Моя церковна діяльність, що виявилась в відношеннях до РадВлади, та її обставини такі: праця моя в церкві викликана була моєю вірою, моєю релігійністю, що ще з дитинства і юнацтва живе в мені. Працюючи над історією церкви, досліджуючи відносини між царською буржуазною державою і церквою, я побачив ще студентом, що буржуазна царська влада зловживає християнство, церкву, що вона ложно авторитетом християнства піддержувала кріпацтво, пізніше через церковні органи, синоди і т. д., боролась проти вільного робітничого руху, що через церкву провадилось і виправдання і здійснення націоналістичних змагань, національного поневолення. З того часу я став на боротьбу за те, щоб церква не була органом ні соціального, класового поневолення, ні національного, ні індивідуального гноблення або експло-